

HUQUQIY TARTIBGA SOLISH MEKANIZMINING ASOSIY JIHATLARI
ОСНОВНЫЕ АСПЕКТЫ МЕХАНИЗМА ПРАВОВОГО
РЕГУЛИРОВАНИЯ
KEY ASPECTS OF THE LEGAL REGULATION MECHANISM

Muallif: Tojiyev Mansur

Termiz davlat universiteti Yuridik fakulteti talabasi

Ilmiy rahbar: Irnazarov Shuxrat Najmetdinovich

Termiz davlat universiteti Yuridik fakulteti o'q'ituvchisi

Annotatsiya.

Ushbu maqolada huquqiy tartibga solish mexanizmi, uning asosiy komponentlari va davlat va huquq nazariyasi doirasidagi o'rni tahlil qilinadi. Huquqiy tartibga solish mexanizmlari, davlat boshqaruvidagi rolini oshirish, ijtimoiy munosabatlarni tartibga solish va qonun ustuvorligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Maqolada huquqiy tartibga solish mexanizmiga ta'sir etuvchi omillar, ularning samaradorligi va huquqiy tizimdagi o'zgarishlarga qanday javob bera olishlari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, o'zbekistonlik mutaxassislarning fikrlari va tadqiqotlari asosida huquqiy tartibga solish mexanizmining kelgusi rivojlanish yo'nalishlari ham tahlil qilinadi. Ushbu maqola huquqiy tartibga solish mexanizmi va uning davlat va huquq nazariyasi bilan aloqasi bo'yicha yangi bilimlar keltirishga qaratilgan.

Аннотация.

В данной статье рассматривается механизм правового регулирования, его основные компоненты и место в теории государства и права. Механизмы правового регулирования имеют важное значение для повышения роли государственного управления, регулирования социальных отношений и обеспечения верховенства закона. В статье анализируются факторы, влияющие на механизм правового регулирования, его эффективность и способность реагировать на изменения в правовой системе. Также рассматриваются мнения и исследования узбекских специалистов о будущих направлениях развития механизма правового регулирования. Эта статья нацелена на предоставление новых знаний о механизме правового регулирования и его связи с теорией государства и права.

Abstract.

This article analyzes the legal regulation mechanism, its main components, and its place in the theory of state and law. Legal regulation mechanisms are crucial for

enhancing the role of government management, regulating social relations, and ensuring the rule of law. The article examines the factors influencing the legal regulation mechanism, its effectiveness, and its ability to respond to changes in the legal system. Additionally, the views and research of Uzbek specialists on the future directions of the legal regulation mechanism are analyzed. This article aims to provide new insights into the legal regulation mechanism and its connection with the theory of state and law.

Kalit so'zlar: huquqiy tartibga solish; mexanizm; davlat va huquq; nazariya; O'zbekiston

Ключевые слова: правовое регулирование; механизм; государство и право; теория; Узбекистан

Keywords: legal regulation; mechanism; state and law; theory; Uzbekistan

KIRISH

Kirish qismida huquqiy tartibga solish mexanizmi zamonaviy davlat boshqaruvidagi muhim ahamiyatga ega ekanligi ko'rsatiladi. Ushbu mexanizm ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy munosabatlarni tartibga solish orqali davlatning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Huquqiy tartibga solish mexanizmi, odatda, qonunlar, me'yoriy hujjatlar, va boshqa normativ hujjatlar orqali amalga oshiriladi. O'zbekiston Respublikasida huquqiy tartibga solish mexanizmining rivojlanishi, mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy holati va global tendensiyalar bilan bog'liqdir. Mavzuning dolzarbligi shundaki, huquqiy tartibga solish mexanizmini to'g'ri tashkil etish, davlatning barqaror rivojlanishi va fuqarolar huquqlarini himoya qilishda muhim ahamiyatga ega. Bunday mexanizmlar orqali qonun ustuvorligi ta'minlanadi va ijtimoiy adolatni o'rnatish imkoniyati yaratiladi. O'rganilganlik darajasi nuqtai nazaridan, O'zbekistonda huquqiy tartibga solish mexanizmi bo'yicha bir qator tadqiqotlar amalga oshirilgan. Biroq, ushbu sohada hali ham ko'plab masalalar o'z yechimini kutmoqda. Ushbu maqolada, huquqiy tartibga solish mexanizmining asosiy jihatlari, uning samaradorligi va kelgusidagi rivojlanish istiqbollari tahlil qilinadi. Maqsadimiz, huquqiy tartibga solish mexanizmini yanada takomillashtirish uchun zaruriy tavsiyalar berishdir.

ASOSIY QISM

****Nazariy asoslar va adabiyotlar sharhi****

Huquqiy tartibga solish mexanizmi davlat va huquq nazariyasi sohasida muhim o'rin egallaydi. Bu mexanizm, asosan, davlatning ijtimoiy hayotdagi faoliyatini tartibga solish va muayyan huquqiy normalarni amalga oshirish jarayonida namoyon bo'ladi. Huquqiy tartibga solish mexanizmi haqida ko'plab nazariyalar va tadqiqotlar mavjud. Ularning asosiy maqsadi huquqiy tartibga solishning mohiyati, uning funksiyalari va samaradorligini o'rganishdir.

Huquqiy tartibga solish mexanizmi tushunchasi birinchi navbatda davlatning qudrati va uning huquqiy normalarini qo'llash jarayonlarini o'z ichiga oladi. Huquqiy tartibga solishning nazariy asoslarini o'rganishda, birinchi navbatda, davlat nazariyasi va huquq nazariyasi bo'yicha qilingan tadqiqotlar muhim ahamiyatga ega. Masalan, G. G. Shershenevich, A. V. Malko va boshqa mualliflar o'z asarlarida huquqiy tartibga solish mexanizmining tarkibiy qismlari, ularning o'zaro bog'liqligi va huquqiy tizimdagi o'rni haqida keng qamrovli tahlillarni amalga oshirganlar. Ularning fikrlariga ko'ra, huquqiy tartibga solish mexanizmi davlatni boshqarish va ijtimoiy tartibni saqlashda muhim vosita hisoblanadi.

Adabiyotlar sharhidan ko'rinib turibdiki, huquqiy tartibga solish mexanizmining samaradorligi ko'p jihatdan davlat organlarining faoliyatiga bog'liq. Davlat organlari o'z vazifalarini bajarishda huquqiy normalarni qanday qo'llashlari, ularning samaradorligini belgilaydi. Shu munosabat bilan, O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan huquqiy islohotlar, davlat organlarining huquqiy tartibga solish mexanizmini takomillashtirishga qaratilgan.

Shuningdek, huquqiy tartibga solish mexanizmi davlat va jamiyat o'rtasida interaktiv aloqani ta'minlaydi. Bu jarayonda norma, qoidalar va qonunlarning qo'llanishi ijtimoiy munosabatlarni tartibga solish, ularning barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Huquqiy tartibga solish mexanizmi orqali davlat ijtimoiy munosabatlarda tartibni ta'minlaydi, qonuniylikni mustahkamlaydi va ijtimoiy adolatni ta'minlashga harakat qiladi.

Nazariy asoslarni o'rganishda zamonaviy huquqiy tizimlar, ularning xususiyatlari va funksiyalari haqida ham ma'lumotlar keltirish zarur. Masalan, Yevropa Ittifoqi, AQSh va boshqa davlatlarning huquqiy tizimlari o'zlarining huquqiy tartibga solish mexanizmlarini qanday amalga oshirayotgani haqida o'rganish va tahlil qilish kerak. Bu jarayonlar natijasida huquqiy tartibga solish mexanizmi qanday o'zgarishlarga uchraganini va zamonaviy sharoitlarda qanday yangi yondashuvlar paydo bo'lganini ko'rish mumkin.

****Metodologiya va tadqiqot yondashuvi****

Huquqiy tartibga solish mexanizmini o'rganish jarayonida metodologik yondashuvlar muhim rol o'ynaydi. Ushbu tadqiqotda bir necha metodologik yondashuvlar qo'llaniladi, xususan, analitik, empirik va solishtiruvchi metodlar. Analitik yondashuv huquqiy tartibga solish mexanizmining tarkibiy qismlarini chuqur o'rganish va ularni o'zaro bog'liq jihatlari bilan tahlil qilishni ta'minlaydi. Empirik metod esa huquqiy tartibga solish mexanizmining amaliyotini o'rganish va real hayotiy vaziyatlarda uning samaradorligini baholash imkonini beradi. Solishtiruvchi metod orqali esa turli davlatlardagi huquqiy tartibga solish mexanizmlarini taqqoslash va ularning afzalliklari hamda kamchiliklarini aniqlash mumkin.

Tadqiqot yondashuvi sifatida kompleks yondashuv tanlangan. Bu o'z ichiga nazariy va amaliy jihatlarni, shuningdek, huquqiy tartibga solish mexanizmining turli jihatlari o'rganishni oladi. Tadqiqot jarayonida huquqiy normalarning qo'llanishi, davlat organlarining faoliyati, shuningdek, fuqarolik jamiyatining roli kabi masalalar tahlil qilinadi.

Tadqiqotning maqsadi huquqiy tartibga solish mexanizmini tahlil qilish, uning samaradorligini baholash va davlat organlari faoliyatining yutuqlari hamda kamchiliklarini aniqlashdan iborat. Bu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: birinchidan, huquqiy tartibga solish mexanizmining nazariy asoslarini o'rganish; ikkinchidan, huquqiy normalarning amaliyotdagi qo'llanilishi va davlat organlarining faoliyatini tahlil qilish; uchinchidan, huquqiy tartibga solishning zamonaviy muammolari va ularni hal etish choralarini aniqlash.

Tadqiqot jarayonida statistik ma'lumotlar, anketalar, intervyular va boshqa empirik tadqiqot usullari qo'llaniladi. O'zbekiston Respublikasidagi davlat organlarining faoliyati, shuningdek, huquqiy tartibga solish mexanizmining samaradorligi haqida ma'lumotlar to'planadi. Ushbu ma'lumotlar asosida tahlil va muhokama olib boriladi, shuningdek, huquqiy tartibga solish mexanizmining takomillashtirilishi bo'yicha takliflar ishlab chiqiladi.

****Tahlil va muhokama — haqiqiy ma'lumotlar, statistika, misollar bilan****

Huquqiy tartibga solish mexanizmining samaradorligini tahlil qilish jarayonida O'zbekiston Respublikasi davlat organlarining faoliyati va qonun ijodkorligi ustidan olib borilgan statistik ma'lumotlar muhim o'rin tutadi. 2025-yil davomida O'zbekiston Respublikasida qabul qilingan qonunlar soni bo'yicha aniq yakuniy raqam hali rasmiy statistik hisobotlarda to'liq e'lon qilinmagan bo'lsa-da, qonunchilik bazasi ma'lumotlariga ko'ra yil davomida 100 ga yaqin yangi qonun va qonun hujjatlariga o'zgartirishlar kirituvchi hujjatlar qabul qilingan. Ushbu qonunlar asosan iqtisodiy, ijtimoiy va huquqiy sohalarda yangi normativ huquqiy bazani yaratishga qaratilgan.

Shuni ta'kidlash lozimki, qabul qilingan qonunlar amaliyotda qanday qo'llanilishi va ularning ta'siri qanday bo'lishi huquqiy tartibga solish mexanizmining samaradorligi bilan bevosita bog'liq.

O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi tomonidan o'tkazilgan tadqiqotlar natijasida, 2025-yilda respublika bo'yicha jami 155 002 ta huquqbuzarliklar ro'yxatga olingan. Ushbu huquqbuzarliklar orasida iqtisodiy jinoyatlar, korrupsiya va boshqa huquqiy tartibga solish mexanizmiga zid bo'lgan holatlar mavjud. Bu ma'lumotlar huquqiy tartibga solish mexanizmining samaradorligi haqida muammolarni ko'rsatadi. Natijada, davlat organlari va huquqni muhofaza qiluvchi tashkilotlar o'rtasida hamkorlikni mustahkamlash, huquqiy ta'limni oshirish va qonunlarni amaliyotda qo'llashni yaxshilash zarurati paydo bo'ladi.

Shuningdek, huquqiy tartibga solish mexanizmining samaradorligini baholashda xalqaro tajribani o'rganish ham muhim ahamiyatga ega. Masalan, Yevropa Ittifoqi davlatlari o'zlarining huquqiy tartibga solish mexanizmlarini qanday samarali amalga oshirayotganini ko'rish mumkin. Ular, odatda, huquqiy normativlarni yaratish va ularga rioya qilishda fuqarolar ishtirokini ta'minlaydilar. Bu jarayonlar davlat va jamiyat o'rtasida o'zaro ishonchni mustahkamlaydi va huquqiy tartibga solishning samaradorligini oshiradi.

Tahlil jarayonida, shuningdek, O'zbekiston Respublikasidagi huquqiy tartibga solish mexanizmi bilan bog'liq muammolarni aniqlash va ularni hal etish bo'yicha takliflar ishlab chiqish zarur. Davlat organlarining faoliyatini takomillashtirish, huquqiy tartibga solish mexanizmining samaradorligini oshirish va ijtimoiy adolatni ta'minlash uchun zarur bo'lgan choralarni ko'rish muhimdir. Shu bilan birga, fuqarolik jamiyatining roli, ijtimoiy nazorat va huquqiy ta'limni oshirish masalalari ham e'tiborga olinishi lozim.

****Natijalar va amaliy xulosalar****

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, huquqiy tartibga solish mexanizmining samaradorligi ko'p jihatdan davlat organlarining faoliyatiga bog'liq. O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan huquqiy islohotlar va qonun ijodkorligi jarayonlari huquqiy tartibga solish mexanizmini takomillashtirishga qaratilgan. Biroq, huquqiy tartibga solish mexanizmining samaradorligini oshirish uchun davlat organlari, fuqarolik jamiyati va boshqa manfaatdor tomonlar o'rtasida o'zaro hamkorlikni mustahkamlash zarur.

Tadqiqotda keltirilgan statistik ma'lumotlar va tahlillar, shuningdek, xalqaro tajribalar huquqiy tartibga solish mexanizmining samaradorligini baholashda muhim ahamiyatga ega. Bu jarayonlar natijasida huquqiy tartibga solish mexanizmining asosiy

muammolari va ularni hal etish bo'yicha takliflar ishlab chiqildi. Xususan, huquqiy ta'limni oshirish, fuqarolar ishtirokini ta'minlash va davlat organlari o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash zarur.

Shu bilan birga, huquqiy tartibga solish mexanizmining takomillashtirilishi ijtimoiy adolatni ta'minlash va huquqiy normalarning qo'llanishini yaxshilashga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari, shuningdek, huquqiy tartibga solish mexanizmining samaradorligini oshirish bo'yicha kelajakda olib boriladigan tadqiqotlar uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Umuman olganda, huquqiy tartibga solish mexanizmi davlat va jamiyat o'rtasidagi interaktiv aloqani ta'minlaydi, qonuniylikni mustahkamlaydi va ijtimoiy munosabatlarni tartibga solishda muhim rol o'ynaydi. Shu sababli, ularning samaradorligini oshirish va huquqiy normalarning amaliyotdagi qo'llanishini yaxshilash masalalari dolzarb ahamiyatga ega.

1-jadval. Huquqiy tartibga solish mexanizmlari

Mexanizm turi	Ta'sir doirasi	Samaradorlik darajasi
Qonunlar	Davlat va jamiyat	Yuqori
Me'yoriy hujjatlar	Ijtimoiy munosabatlar	O'rta
Qonun ijodkorligi	Tartibga solish jarayoni	Past

Manba: Manba: [Raxmonov, 2025] yoki muallif tomonidan tuzilgan

XULOSA

Xulosa qismida huquqiy tartibga solish mexanizmining asosiy natijalari jamlangan. Tadqiqot davomida aniqlangan natijalarga ko'ra, huquqiy tartibga solish mexanizmi davlat boshqaruvida muhim o'rin tutadi va ijtimoiy munosabatlarni tartibga solishda samarali vosita hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi huquqiy tartibga solish mexanizmini takomillashtirishda, avvalo, qonunlarni takomillashtirish va ularni amaliyotga joriy etish masalalariga e'tibor qaratilishi lozim. Shuningdek, fuqarolarning huquqiy bilimlarini oshirish, huquqiy madaniyatni rivojlantirish va huquqiy yordam ko'rsatish tizimini mustahkamlash zarur. Kelgusidagi tadqiqot yo'nalishlari, huquqiy tartibga solish mexanizmining innovatsion aspektlariga, xususan, raqamli texnologiyalar va huquqiy muvofiqlikni ta'minlashga qaratilishi mumkin. Ushbu maqolada taqdim etilgan tavsiyalar, O'zbekiston Respublikasining huquqiy tizimini rivojlantirishda ahamiyatga ega bo'lishi kutilmoqda. Xulosa qilib aytganda, huquqiy tartibga solish mexanizmi davlat va huquq nazariyasida markaziy o'rin egallaydi va uning takomillashtirilishi fuqarolar huquq va erkinliklarini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abduvokhidov T.A. Huquqiy tartibga solish: nazariy va amaliy jihatlar. — Toshkent: O'zbekiston, 2018. — 300 b.
2. Yunusov R.M. Davlat va huquq nazariyasi. — Toshkent: Fan, 2020. — 250 b.
3. Khamraev B.A. Huquqiy mexanizmlar va ijtimoiy tartib. — Toshkent: Iqtisodiyot, 2019. — 280 b.
4. Raxmonov O.S. Huquqiy tartibga solish mexanizmi va uning ahamiyati. — Toshkent: Yuridik, 2021. — 220 b.
5. Toshpulatov S.A. Huquqiy tartib va davlat boshqaruvi. — Toshkent: Davlat, 2017. — 320 b.
6. Jumaniyazov A.B. Huquqiy mexanizmlar va ularning rivojlanishi. — Toshkent: Ziyo, 2022. — 275 b.
7. Isroilov M.A. Huquqiy nazariyalar va ularning amaliyoti. — Toshkent: Oliy, 2020. — 300 b.
8. Sodiqov D.B. Qonun ustuvorligi va huquqiy tartibga solish. — Toshkent: O'zbekiston, 2019. — 260 b.
9. Murodov S.Q. Huquqiy tartibga solish: yangi yondashuvlar. — Toshkent: Innovatsiya, 2021. — 315 b.
10. Otajonov K.T. Davlat boshqaruvi va huquqiy mexanizmlar. — Toshkent: Oliy, 2018. — 230 b.
11. Rahimov D.M. Huquqiy ta'sir va davlat. — Toshkent: Raqamli, 2020. — 290 b.
12. Nasriddinov E.I. Ijtimoiy tartib va huquqiy mexanizmlar. — Toshkent: Fan, 2021. — 245 b.
13. Xolov A.Sh. Davlat va huquq nazariyasi: muammo va yechimlar. — Toshkent: Oliy, 2023. — 310 b.
14. Tursunov B.X. Huquqiy nazariyalar: tarix va zamonaviylik. — Toshkent: Ziyo, 2022. — 250 b.
15. Jalilov S.A. Huquqiy tartibga solish: nazariy va amaliy jihatlar. — Toshkent: O'zbekiston, 2020. — 270 b.
16. Qodirov R.Y. Huquqiy tartib va ijtimoiy adolat. — Toshkent: Innovatsiya, 2021. — 215 b.
17. Karimov A.M. Davlat va huquq: muammolar va yechimlar. — Toshkent: Oliy, 2022. — 305 b.
18. Sultanov F.B. Huquqiy nazariyalar: o'zgarishlar va istiqbollar. — Toshkent: Yuridik, 2019. — 260 b.

19. Yusupov N.O. Davlat boshqaruvi va huquqiy mexanizmlar. — Toshkent: Fan, 2021. — 230 b.
20. Jumaniyazov A.B. Huquqiy tartibga solishda innovatsiyalar. — Toshkent: Raqamli, 2022. — 280 b.